

ЗБОРНИК

МИРОСЛАВ
ЦЕРА
МИХАИЛОВИЋ
ПЕСНИК

Уредник
ДРАГАН ХАМОВИЋ

повеља

У ЗБОРНИКУ

Уместо увода

9 / Драган Хамовић
ШКРГУТ ПОЛУГЛАСНИКА

I

19 / Радивоје Микић
ОД КРИТИЧКОГ ТОНА ДО ЕВОКАЦИЈЕ
Поглед на поетику Мирослава Цере Михаиловића

44 / Александар М. Милановић
ПЕСНИЧКИ „БИЛИНГВИЗАМ”
МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА

60 / Валентина Питулић
СЛОЈЕВИ ТРАДИЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ
У ПОЕЗИЈИ МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА

74 / Зорана Опачић
МЕЛАНХОЛИЧНИ КРИТИЧАР СВЕТА ОДРАСЛИХ
Детињство у поезији Мирослава Цере Михаиловића

93 / Милета Аћимовић Ивков
СТВАРНОСТ И ПЕСМА

114 / Александар Лаковић
БИТИ САМЕРЕН У ИГРИВО-МЕДИТАТИВНОЈ
ИРОНИЈИ И ПАРОДИЈИ
О критичком песништву Мирослава Цере Михаиловића

128 / Милан Анђелковић
ВИДОВИ СТВАРНОСТИ У ДИЈАЛЕКАТСКОЈ ПОЕЗИЈИ
МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА

147 / Јелица Живановић
РЕЧ И ПЕСМА У ПОЕЗИЈИ МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА
Једно читање аутопоетике

160 / Марија Благојевић
ТРАДИЦИЈА И МОДЕРНОСТ
У ПОЕЗИЈИ МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА
Мотив Преображења

178 / Стеван Јовићевић
КОСМИЧКЕ ВИЗИЈЕ У ПЕСНИЧКОЈ ЗБИРЦИ *ЂАВО ПРЕЖЕ АТА*
МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА

195 / Нина Стокић
ДРУГА ПАМЕТ
У СВЕТЛУ ПОЕТИКЕ МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА

II
213 / Љубинко Костић
ПЕСНИК НА ТРАГУ ПРЕОБРАЖАЈА

215 / Мирослав Цера Михаиловић
РЕЧ КАО СЛОБОДА

III
221 / Андреј Анђић, Ивана Ђикић
СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА
МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА

275 / Регистар имена

Драган Хамовић

ШКРГУТ ПОЛУГЛАСНИКА

Сажетак / У тексту најпре разматрамо место дијалеката у српској поезији, као и чињеницу да се Мирослав Цера Михаиловић изражава упоредо у врањском говору и на стандардном језику. Прелазак на регионалне језичке црте чини једну од уочљивих појава новије српске књижевности, у сагласју са епохалним окретањем културној периферији.

Кључне речи / дијалекатска поезија, стандардни језик, критичко и субверзивно.

Током дуге историје, Србија је мењала своја средишта и културна жаришта. Српском револуцијом, државотворни центар утврђује се у Шумадији. Али, задуго су још културни импулси и значајне фигуре долазиле са српских обода. Језгро ослобођене Србије имало је испрва само условну слободу од Османлија и не много више. Изван те слободе задуго ће остати јужне области, средишњи простори српског средњовековља. Од средине друге деценије 19. века усмена српска култура излази Европи на видело, постајући откриће. Староштокавски говори доспевају на периферију главног тока српске културе. Живи али скрајнути, одолевају превласти новоштокавског стандарда и после ослобођења из вековног азијатског кавеза.

Знамо да језик није само средство за општење на пијаци и на улици. Говор је слика и трезор искуства једног колектива, једног предела. Стандардни језик спаја, надилазећи обласне разлике, али нас наречја преповежу са дубинама

трајања. Реалисти, Сремац рецимо, посеже за локалним колоритом говора ликова из различитих подручја, од зави-чајног пречанског до јужносрбијанског. Јер, у оквиру реалистичке поетике важан елеменат је и аутентична језичка слика описане средине. Долази Бора Станковић Врањанац, потом и Григорије Божовић, Старосрбијанац, који говорно маркира своје косовске староштокавце. После Првог рата, и рани Црњански умеће у свој језик регионалне црте, и не само он. Ближе нашем времену, незаобилазни Драгослав Михаиловић даје кључан допринос отклону од стандардног језика у књижевности. Матија Бећковић се прво прочуо по дијалекатским поемама својих отачких Ро-ваца. Међу разноликим опитима с језиком у модерној по-езији, локалне одлике, урбане и руралне, добијају на значају, као основа или зачин. И са јужних страна долазе нам песници и прозаисти у дијалекту, са старим запостав-љеним обиљем експресије и значења. Међу њима је, по-следњих деценија, истакнут Мирослав Цера Михаиловић. Без обзира на разлике, тим говором читаоци су били лако придобијени, макар сваку реч и синтагму до краја не раз-умели. Како је Милован Данојлић био истакао, објашња-вајући Михаиловићев прелаз са стандардног језика на свој „прворођени” језик: „И ево, његова поезија добија нови полет, свежију боју и раније једва наслућивану димензију. Кроз њу проговарају како живи савременици тако и на-раштаји који су тај језик, по страни од средишњег тока пис-мености, изграђивали и оплемењивали својим знањима, искуствима и осећањима. Речи, наједном, постају тамније и јаче.” Нема сажетијег описа и тачнијег разумевања.

Већ у насловима књига, као што су *Мејла за њо кућу* или *Сол на рану* или *Длака на језику* или најновија *Нож до коску*, Цера Михаиловић је знао да осети компримовану силу устањених синтагми и фразеологизма, као квалитет-ног лирског семена. Било да је хуморно и горко бојена, Ми-хаиловићева дијалекатска песма исказује ону исту побуњеност према средини и њеном менталитету и поретку. Урођен у локални језик, ово је песник ненастањен у своме матичном

простору, околном и унутрашњем. Не штеди друге, не поштеди ни себе ни своју сенку. Песник, као медијум посебне осетљивости, може бити настањен у језику, али мало ко бива удобно настањен у простору изван језика.

Одакле год истински ствараоци шаљу своје текстове унутар културног простора, та места постају тиха али говорљива средишта, макар просторно била и далека од формалних центара. Овај песник то чини из вароши што нам је дала неспорне великане, где је, у темељима, остала истанчана старобалканска култура, која је, по речима Новице Петковића – великог тумача прозе Борисава Станковића – задржала своју византијску потку и цинцарску шару. Такви духовни проблесци јављају се у Михаиловићевој поезији у разноврсним осећајним интонацијама.

Матерњи језик се предсвесно упија у кући, од блиских бића, а граматика се учи у школи. Зато је староштокавцима увек било за степен теже да се књижевно остваре на стандарду који није изворно њихов, кућевни и завичајни. Савремени заточник јужног, врањског идиома у поезији, Мирослав Цера Михаиловић, поглавито се њиме служи у смеховно-пародијске сврхе, али се пројави, у појединим песмама, таман дубок одзвук са данашње језичке периферије што памти дуго и много. Тако је у Цериној песми „Нула”: „свак на сваког рџи и кидише / што је црно све пред тебе слази / тој што оди тој ти неси више / испуцала земља земљу гази.” *Земља земљу која*, гласи загонетка у подтексту завршног стиха, чија је одгонетка човек, такође загонетка себи и другима. Напореда са завичајним сочним говором, Михаиловић пева и на стандардном језику. Оба тока обједињује истоврстан поетички и песнички став, макар у „врањском” делу опуса био израженији локални колорит у односу на општије тематске захвате у песмама званичног језичког израза. Два гласа наизменце делују у Михаиловићевом гласу.

Још са почетака песничког оглашавања критичко-субверзивни наступ провејава из Цериних стихова. Склоност ка гласним, бизарним и гротескним обртима, местимичне естетске провокације, знак су раног Цере Михаиловића,

да би се постепено стабилизовао у нешто суспрегнутијем исказу, уоквиреном у строжи метрички облик, у коме су приметно заступљени епски десетерац и лирски осмерац, класични стихови српског песништва.

Вратимо се опет песми „Нула”, сада с њеног почетка: „Дошло време нула нулу бута / по пут идеш пут ти се измъца.” Ако песме из врањског миљеа с онамошњим ансамблом ликова неретко буду сведене на ефектне менталитетске цртице, у језички стандардном делу Цериног лирског опуса тежиште стоји на ономе све помиренијем лирском појединству са својим борбеним тежњама и клонућима под припадајућим егзистенцијалним теретима. Десетерац се овде често упошљава не само због наслеђене акционе природе, него и стога што се рачуна на пародијски потенцијал модерне употребе овога метра. Једноставно речено, непожељни вишак песничког патоса, чијем је притиску некад тешко одолети, прожет је иронијским одмаком којим се успоставља уверљивија лирска интонација. Слика ништавила, нуле, преовладава и на више места у поезији Цере Михаиловића, у тренуцима посустања. Обнавља се ова слика и у десетерачкој песми „Оно ништа”, где се *ништиа* показује у низу варијација и различних објава присутног небића: „оно ништа што те вазда прати / ниоткуда у сан што долази.” То *ништиа* заповеда непрестано борење, чије је поприште унутарњи простор, опседнути „кућерак” лирског бића: „ни на чему не остаје ништа / ни од кога нико не узима / ни човека нити одредишта / клима ти се и што се не клима.”

Борба са *ничим*, са тим неухватљивим душманином, излаже се у реским тактовима нашег епског метра, Церино *ништиа* је исход, сума укупне искуствене битке и прегнућа. Варирање истог мотива, поред извесног кодног шума, препознајемо и у дијалекатској песми „Тој”: „тој што нема неће га ни има / тој што има боље да га нема / и кџд неће тој му главу клима / сам од себе оће да се снема”, као и у осмерачкој краткој песми „Сништа”, у којој, са општег смисаоног плана, мотив ништавила и ништавности склизне у

друштвени простор: „нешто ће си бидне ништа / ситнога ће крупан смаже.” Још изразитије песник поентира речју „ништа” исповедну песму „Оно овде” која почиње овако: „да се могло овде а да се не мора / никуд не би Јустин никуд не би Бора”. Између неизвесности одласка и мучеништва останка често осетљивим духовима преостаје могућност избора без правог избора. Тако и овај песник, смело призивајући духовне претходнике, разлаже и своју тескобну позицију у реалном простору из кога је потекао и привредио му довољно књижевних тековина за убудуће: „куда год да кренеш стиже те и мрви / шум сопствене вене кап нечисте крви // по том светом знаку овог пепелишта / знаћеш да си човек кад ту ниси ништа.”

Увођење дијалекта у савремену поезију у сржи представља побуну потиснуте аутентичности. Песма „Кућа”, у два десетерачка катрена, тече у хуморном тону, а завршава се архетипски прозачном сликом: „Неје кућа док не шушне метла.” Кућа је човеково биће, које се редовно прочишћава од нечистоте живота. Михаиловић делује онајбољи при сажимању грађе, кристално прозачне: „по сокаци иде нека вика / трчи народ а пред народ слика.” Или: „четници тепаше / више партизани / од бугари нико жив да те одбрани [...] тепав и данске / више него лани / тепа кој те стигне / а нико не рани.” Ове дијалекатске песме неретко изазивају осмех одушка, али не само осмех. Тако је антрополошки мрачна поента песме посвећене изгнаннику из Суве Реке, добоглом у Врање зарад спаса: „од душмана мож се и онадаш / од својега крвник ти не гине.” Михаиловић је песник сатиричких и карневалских импулса, осврће се на менталитет моћника, завидљиваца и ситнодушних, са којима дели простор рођења и живљења. Издваја се из миљеа који беспштедно прозива, посеже за славним историјским примерима. Али песник прибегава и „ауторецензијама”, јер ништа не бива и без наше кривице, без личне „детење работе”: „од све ће побегнеш / душа к’д зазебе / од једно не можеш / од самога себе.”

Крупна питања песник поставља обавијена мекотом свога родног наречја: „Има ли те нема ли те Боже / народ ће се још помалко снema / скупа клетва, још поскупе коже / уста зевнев а останев нема.” На почетку трећег дела песме „Кључне тачке” читамо стихове: „да нема живота и да нема смрти / где би човек душу где тело да сврти.” Човек песнички станује на земљи, темељна је реченица којом се оправдава разлог певања и мишљења. Код Михаиловића глагол *сврћети* прешао је у кованицу „Свртка”, у нову реч која значи уточиште, прибежиште. „Свртка у Несврту” усложњава тај однос између појединца и простора, чини га парадоксално могућним. Несврт асоцијативно означава удес несмирености и трагања за миром. Песник се не сврти у свом Несврту, живи у своме Неместу: „у тмнину на кога се кима / душа слатка још под груди мртка / губи ли се онò што се има / тражи ли се у Несврту свртка.” Цера Михаиловић враћа прадавно одбачени полугласник у поезију, иако то није његов једини допринос. Полугласник није глас, више звучи као удар, шкргут. *Тмнина*. А шкргут је знак неизрецивог и болног, одакле лирика почиње да би постала и глас борбе непрестане и безизгледне.

Dragan Hamović

GNASH OF SEMIVOWELS

Summary / The text firstly considers the place of dialects in Serbian poetry, as well as the fact that Miroslav Cera Mihailović expresses himself both in the speech of Vranje and in standard language simultaneously. The transition to regional language features makes one of the noticeable phenomena of recent Serbian literature, in accordance with the epochal turning to the cultural periphery. Language is not just a means of communication. Speech is a picture and a treasury of experiences of a collective, of a landscape. Standard language connects, surpassing regional differences, but dialects create our additional links with the depths of lasting. The introduction of dialects to contemporary poetry essentially represents a rebellion of suppressed authenticity. If poems from the Vranje milieu with an ensemble of characters from that region are often reduced to the effects of mentality feature, in the part of Cera's lyrical opus which is standard in terms of language the focus is on the increasing resignation of a lyrical individuality with its fighting aspirations and faintheartedness under the accompanying existential burdens.

Институт за књижевност и уметност у Београду
hamovicdragan@gmail.com